

NOMS OCCITANS, SICILIANS I HONGARESOS DEL LLIBRE DEL REPARTIMENT DE XÀTIVA

Agustí VENTURA

Continuant en la línia de donar a conèixer els noms i llinatges dels primers repobladors de la ciutat de Xàtiva, després de la conquesta, el diumenge de Pentecosta de 1244, hem preferit començar enguany pels grups més minoritaris. Som conscients també que alguns potser no arribaren a prendre possessió de llurs dominis, i per tant en foren desposseïts i no donaren lloc a llinatges xativins. Anem a deixar a banda els tres redactors del Repartiment que, segons Viciano i Escolano, foren *Jacques Sanç*, *Guillem Bernat* i *Pere Escrivà* (Escolano diu *German*, però deu ser error, perquè no consta cap persona d'aquest nom). Sanç devia ser de Montpeller, i això lligaria molt bé amb la donació de l'Algema, que després passaria a les monges madalenes d'aquesta ciutat occitana, pàtria del rei en Jaume; Pere Escrivà era possiblement de Narbona, o en tot cas del Rosselló; i Guillem Bernat era canonge de Barcelona. Però ja en una altra ocasió en parlarem més extensament.

L'estudi dels repartidors és interessant fer-lo tant pel seu lloc de procedència, com per la zona de la ciutat i de les terres que ocupaven. Sabem que habitualment solien concentrar-se els de la mateixa nacionalitat en llocs pròxims. La majoria eren catalans (un 60 % aproximadament, la major part de la terra Ferma, o siga de Lleida, i en general la zona del català occidental); un 30 % aragonesos; i un altre 10 % en què n'hi ha per ordre de quantitat, occitans, castellans, navarresos i fins i tot algun basc, sicilians o algun italià i alguns hongaresos. En molts casos és difícil conèixer la «nacionalitat» de cadascú, però alguna cosa es pot esbrinar amb criteris històrico-geogràfics o lingüístics, malgrat que els noms estan llatinitzats en la majoria dels casos. La confusió és gran entre occitans i catalans, per la semblança de llengua, i també entre basco-navarresos i aragonesos. A risc de cometre molts errors, anem a intentar-ho, donant a conèixer en cada cas les raons que ens mouen a cada atribució. Començarem per les minories siciliana, hongaresa i occitana.

GRUP HONGARÉS

És, lògicament, el més minoritari. Es tracta d'un grup de persones que formaven el seguici de la reina Na Violant d'Hongria (1216-1251), esposa del conqueridor des de 1235, filla del rei Andreu II i de Violant de Courtenay, filla de l'emperador Pere I de Constantinoble. Aquesta dona de talent i de caràcter, la sepultura de la qual he visitat emocionadament al Monestir de Vallbona de les Monges, era al costat del rei durant el setge de Xàtiva, i quan aquest li consulta sobre acceptar les

condicions de l'alcaid de Xàtiva, li diu aquelles bellíssimes paraules, i elogioses per a la nostra ciutat, que diu la Crònica reial al capítol 353:

— «Senyor: ¿Quin consell vos poria jo donar en aquest feït ni negú? Consell-vos que, pus podets haver Xàtiva que no ho allenguets per un castell ni per dos, que el pus bell castell és del món e el pus ric que jo anc veés, ne null hom».

Els comentaristes estimen aquest elogi del nostre castell, perquè Na Violant, en el seu viatge des d'Hongria n'hauria vist molts, ja que no era tan freqüent en aquella època fer viatges tan llargs. Quatre personatges hongaresos, com a mínim, apareixen en el nostre Repartiment; el primer és el comte *Dionís d'Hongria*, cosí polític, i per tant, oncle de la nostra reina, al qual se li donen els llocs de Veo i Aín, prop de Sogorb, i per un canvi amb aquests, «la torre o alqueria de Canals i de Crespín» (= Alcúdia dels Crespins), i unes cases en Xàtiva, que tenia Guillem Bernat (= un dels tres repartidors) i unes cases en València davant les cases del bisbe de València per heretat franca». La baronia de Canals va estar en mans dels descendents d'aquesta família o dels Ximenes d'Urrea, emparentats amb aquella, fins que fou atorgada per Pere IV segons document que consta al nostre Arxiu Municipal de Xàtiva, a Ramon de Riusec en 1530, el qual la va vendre dos anys després a la ciutat de Xàtiva, que estava interessada en la possessió de les aigües ¹.

A *Mília*, esposa de *Gil d'Hongria* (potser ja vídua) se li donen moltes propietats: diverses cases en València i terres en Campanar, algunes en el barri de Terol, la qual cosa ens indica l'adscripció dels pobladors per «nacions» i barris; algunes d'elles les ven posteriorment, cases i terres en Alzira, i especialment «unes cases en Xàtiva i 5 jовades de terra i una de vinya en terme de Navarrés». Finalment a un tal Adam, escuder de Salvador de la reina, «unes cases en Xàtiva que tenia Jaume Groyn, que estan contigües a una mesquita, i per les altres dues parts a carrers i dues jовades i mitja de terra i mitja jовada de vinya en terme de Xàtiva, pagant per cada jовada deu sous». Aquests són els personatges que amb tota seguretat són hongaresos de nació, del seguici de la reina.

REPOBLADORS SICILIANS

Cal aclarir que potser no es tracta pròpiament de sicilians, sinó de germànics, l'estructura supradominant de la dinastia germànica dels Hohenstaufen que aleshores dominava la illa. Així tenim una donació a «*Gonsalvo, Joan Domènec i Sebastià*, cosí de *Martí de Sicília* i a altres quaranta set pobladors l'alqueria de Càrcer amb totes les seues pertenençies excepte forns i molins». Potser hom crega que no és oportú reportar ací Pere Ximén Carròs, qui obtingué diverses propietats a Dènia, Rebollet, Oliva, Mediona, València, i va formar un gran estat, i ha deixat el seu nom en la Font d'En Carròs, però ara explicarem perquè ho fem. Aquest personatge era fill del comte Alemany (cosa que podria indicar l'origen germànic), que procedia de la cort dels Hohenstaufen de Sicília, i està present a la conquesta de Mallorca, de Xàtiva, al tractat de Mirra, i setge de Dènia i Múrcia; d'una filla seua va estar enamorat, segons la llegenda, el cabdill musulmà Al-Azdrac, cosa que dóna peu a una novel·la poc coneguda de Rafael Pérez y Pérez, titulada «La moza del Salt». A Carròs se li dóna una heretat que posseïa l'alcaid de Xàtiva i son pare en terme de Rebole (= Rebollet) de Madiona i de Oriba (= Oliva); açò ens indica entre altres coses que els Banu Isa, que pare i fill foren alcaids de Xàtiva, procedien i tenien heretats en els termes de Dènia

(1) VILA, Alfons: «Los primeros señores de Canals», estudi inèdit. Per a no confondre el lector amb massa notes, cal dir, que les cites del Repartiment són tretes de l'edició de Prósper Bofarull de 1856, i la d'Antoni Ferrando, de 1978 (Vicent García editores).

i Oliva i al castell de Rebollet. Açò li fa errar a Sanchis Sivera, quan creu que Mediona devia estar prop de Xàtiva i no és així, sinó prop d'Oliva ².

ELS NOMS OCCITANS

La participació d'occitans en la conquesta del regne de València és un fet indubtable, i a més, en llocs molt destacats. No hem d'oblidar que Jaume I era senyor de Montpeller, i per tant, hi van participar molts dels seus súbdits; en segon lloc, el rei s'havia criat a Carcassona sota la «protecció» de Simó de Montfort, debel·lador de son pare Pere II a la batalla de Muret, en la croada contra els càtars, i per tant va viure gran part de la infantesa en aquestes ciutats i després a Narbona: és molt probable que la seua primera llengua fos l'occità. Per altra part, l'arquebisbe de Narbona i moltes dignitats eclesiàstiques occitanes ortodoxes participaren militarment i activa a la conquesta. I en fi, posant un poc d'imaginació, potser algun heretge càtar se'n vingueren cap a aquestes terres: pel mateix temps que els cristians conquistaven Xàtiva, era destruït el darrer castell que resistia de l'heretgia càtara: Montsegur, el 16 de març de 1244. Ja és coincidència!

Primerament estudiarem els noms que per motius geogràfics podem suposar que són occitans i després aquells que ofereixen alguna particularitat lingüística occitana.

NOMS GEOGRÀFICS OCCITANS

Primerament caldrà dir que l'occità es divideix actualment en sis dialectes, agrupats en dos grups: el nord-occità, que comprèn el llemosí, l'alvernès i el provençal alpi, per una banda, i el sud-occità, que se subdivideix en gascó, llenguadocià i provençal. El límit lingüístic entre les dues zones vindria determinat per la palatalització de la velar inicial, és a dir, el nord-occità diu «chantar» i «chastel», i el sud-occità «cantar» i «castel». Es pot dir que les relacions històriques de la Corona d'Aragó són específicament amb l'occità sud, i per això tots els noms que trobem en el nostre Repartiment són d'aquesta darrera zona. De 54 noms dels qui tenim una referència geogràfica certa, 9 son gascons, 1 provençal i 45 llenguadocians, dels quals 40 de Montpeller, i aquest podria ser el percentatge dels repobladors occitans per àrees. Vegem ara cada cas, de menor a major percentatge.

Provença és el bell país dels trobadors, la pàtria de Mistral, a la vora de la gola del Roine i la llacuna de la Camarga, amb moltíssimes influències en la nostra cultura. Tenim documentat un Massot PROVENÇAL, que és pellisser, i al qui se li donen uns obradors per a pellisseria, juntament amb un altre occità, Giralt de Morlans, i un altre J. Torpi, que ho podria ser i uns altres vint-i-cinc més de diverses procedències, catalans, aragonesos i castellans (pròpiament navarresos de la Rioja). ¿On devien estar aquestes pellisseries? Potser en el carrer de la CORRETGERIA, que en conserva el nom.

Gascunya és el país entre el riu Garona i l'Oceà Atlàntic, allò que els romans anomenaven Aquitània, i dins ell tenen personalitat pròpia la zona del País basco-francès actual i el Bearn, que és la part sud més propera als Pirineus. Tenim un Ferrer de *Baiona*, que posseïa unes cases a Xàtiva al costat de les de Bernat de Teroves (¿potser també gascó?). Quatre personatges porten el llinatge genèric de *Guasc* o *Gasc*, o siga, habitant de la Gascunya: Arnau GASC, pellisser, que obté unes cases franques i lliures i dues jovades de terra en el terme de Xàtiva; el mateix personatge

(2) SANCHIS SIVERA, J.: *Nomenclator geográfico-eclesiástico de los pueblos de la diócesis de Valencia*, Valencia, Tip. Moderna, 1922, pàg. 292.

podria ser Arnau Guasc d'Arions i la seua muller Simona, al qui se li donen dos obradors en la via dels Alatars de Xàtiva o carrers dels adroguers o boticaris, que podria estar propera al carrer de les botigues (aquesta paraula «botiga» del grec 'apotheke' = farmàcia, podria traduir la paraula àrab 'Alatars?'). Sobre l'ofici de pellisser direm que era un menestral que venia i manufacturava pells de luxe, diferenciat del blanquer i l'assaonador. Pareix que és un ofici comú a alguns occitans. A una altra Franca GUASC se li dóna una algorfa o casa de camp o potser un corral, junt a les cases d'Arnau de Torrafrer. La paraula àrab «algorfa», que no hem trobat en cap diccionari català, ni tan sols en Coromines, no obstant és emprada en la Crònica de Jaume I, quan al capítol 313 fa una descripció de l'horta de Xàtiva: «E anam llà a aquell coll agut qui és part del castell; e que hi havia més de 200 alorfes per l'horta, les pus belles que hom pogués trobar, e les alqueries en torn de l'horta, moltes e espesses». És evident que el text distingeix entre ALQUERIA, un conjunt d'edificacions agrícoles més gran que ha donat origen a tots els pobles de la Costera: Sallent, Rotglà, Llanera, etc., que estan situats en torn de la zona regable, i les ALGORFES que són més petites, i que serien les típiques cases de camp de la nostra comarca, amb un pati o corral central, etc., en la qual cosa no devem entrar ara.

Finalment, apareix també un *Joan Gasca* i un *Pere de Gasca* (potser del País Basc) que té l'ofici de justícia, en la donació feta a Carbó de Fortea i Ramón i Hugó del Milà, i que limita també amb un altre occità Borrax de Foix.

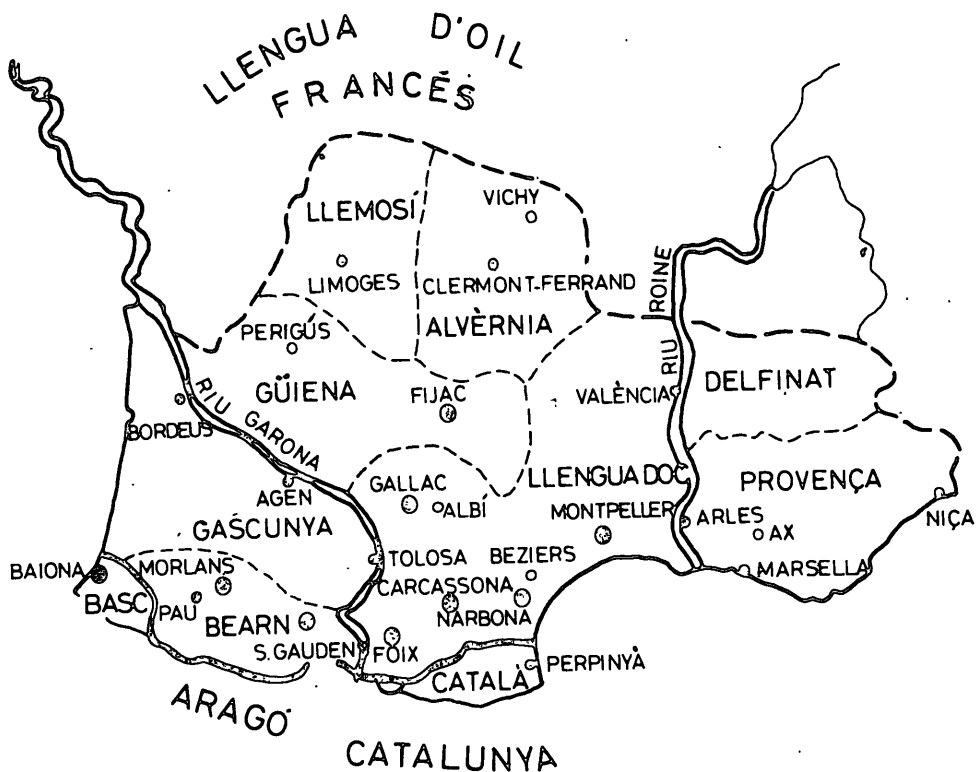
Morlans se li donen unes cases que ara té Gil de Gavarda (probablement: de Gavaldà). Giralde de Morlans apareix esmentat en la donació d'Arnau de Montsó. Segons l'autor àrab El Edrisí³ era una ciutat bearnesa en la ruta de Comenge. Es donava el nom de MORLÀ a un diner de billó encunyat a la seca de Morlàs o Morlasas, castell a 10 km. de Pau, capital del Bearn. Els diners morlans a nom de Céntul I foren encunyats des del 819 fins a mitjan segle XIII i llurs emissions circularen abundantament per les regions pirinenques de la península. A Aragó foren importats pels gascons al segle XII. A Catalunya, documents barcelonesos del 1457 recullen la prohibició de circulació de la moneda bearnesa⁴. Finalment, tenim un *Pelegrí de Sengausens*, al qual se li donen unes cases franques i lliures i 4 jòvades de terra, que eren de Sanxo d'Ortiz de Navarra, repoblador que potser no havia pres possessió de la propietat. Aquest personatge cal relacionar-lo sense dubte amb SANT GAUDENS, ciutat bearnesa del departament francès de l'Alta Garona, a la riba del riu Garona (límit que donava César de Gascunya i d'Aquitània), que actualment té uns 13.000 habitants. Té una col·legiata dels segles XI-XII d'estil semblant el de Sant Serní de Tolosa de Llenguadoc, i prop de la població hi ha dipòsits de gas natural.

Llenguadoc és el nom reservat a una extensa regió en arc que va des de la Catalunya actualment francesa, l'estany de Salses fins a la gola del Roine. Ací trobem la majoria dels repobladors occitans, perquè eren terres més o menys lligades a la influència política de la Corona d'Aragó, que sempre fou per a ells un aliat contra els intents d'annexió dels francesos. Però, si bé Pere II perdé la vida en la batalla de Muret (1212) en defensa dels seus súbdits occitans, el seu fill Jaume I s'adaptà a les exigències de l'Església romana i va renunciar paulatinament als seus drets nordpirinencs pel tractat de Corbeil amb Sant Lluís de França (1258). En cinquanta anys els francesos s'apoderaren de tota l'Occitània.

A aquesta regió pertany *Borrax de Foix*, esmentat en la donació a Carbó de Fortea; era «pisca-tor» o siga, peixcater, comerciant de peix. El nom de Borràs, (documentat als segles XII i XIII com a nom de baptisme), segons Moll sembla que és aplicació onomàstica del substantiu «borràs» =

(3) EL IDRISI, *Geografía de España*, Anubar, València, 1974, pp. 148 y 152, con los comentarios de D. Eduardo Saavedra.

(4) GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA, article MORLÀ (vol. 10, 1977).

Els cercles grans responen a ciutats occitanes d'on vénen els repobladors

drap grosser de cànem o de llana. El topònim Foix ens el relaciona amb aquesta ciutat de l'Arieja, prop dels Pirineus, d'uns 10.000 habitants actualment, cap d'un llinatge feudal, el comtat de Foix, molt relacionat amb la nostra corona; el comte de Foix amb el bisbe d'Urgell compartien el senyoriu de les Valls d'Andorra. L'actual jurisdicció compartida del president de la República Francesa del principat d'Andorra, és herència del comtat de Foix. D'aquest llinatge fou Na Germana de Foix, muller de Ferran el Catòlic i virreina de València durant la repressió dels agermanats.

A *Pere de Carcassona*, al qual se li donen unes cases en València, i unes terres en les partides de Malilla, Alcúdia i Patraix de la mateixa ciutat, se li donen també, si no és una altra persona, en Xàtiva un casal de molins que fou del moro Almaczem, i que està a la meitat del camí entre el casal de Bernat Graz i de Pere de Benlloc per la meitat (¿a mitges?) sense la despesa del rei. A més se li donen unes cases que afronten per dues parts a vies públiques, per la tercera a obradors del rei i per la quarta amb les cases de Doméneç Soriano i dues jovades i mitja de terra que afronten amb una séquia veïnal per una part, per altra amb la propietat de Pere Andreu, escrivà reial, per l'altra amb un carrer públic i per l'altra amb la propietat de Guillem des Arbós, i mitja jovada de vinyes

que afronten d'una part amb una via pública, d'altra amb les vinyes de Pere Cristià i d'altre amb la garriga. Dels personatges ací esmentats, Des Arbós i Cristià podrien ser també occitans. No cal dir que el cognom es refereix a la gran ciutat occitana, famosa per les seues muralles, on va viure també el rei, cap del comtat del mateix nom, que actualment té vora 50.000 habitants.

A *Berenguer de Gallac* se li donen 8 jovades de terra en les alqueries de Porcons, Cairén, Aiello i Zihueva i Hafif en la Vall d'Albaida; es tracta de l'actual poble d'Aiello de Malferit i els topònims de Porcons i Cairent pròxims a ell; ignorem si els altres topònims encara es conservaran. Més tard li amplia la donació al doble, 16 jovades; per una altra anotació li les done al seu fill *Ramon de Gallac*, amb l'obligació de respectar l'usdefruit del pare mentre visca, i a més unes cases en Xàtiva entre les cases de Gil Melindre i el corral de Pons Guillem i dos rafals o finques rústiques en terme de la ciutat. Evidentment, el llinatge prové de la ciutat de GALHAC a poca distància d'Albí, la capital dels heretges albigesos, a la vora del riu Tern; el sufix «-ac» del llatí i celta «-acus» és molt freqüent a tota la Gàl·lia.

Encara que no al repartiment, sí en diversos documents del rei en Jaume de 1262, 1263, 1264, 1271 i 1273, trobem un *Guillem de Narbona*⁵, que era batlle «dellà de Xúquer» i per tant devia residir a Xàtiva, concretament en documents de 13 d'abril de 1271 i de 30 gener de 1273 el veiem administrant les salines de Xàtiva, actual terme de Manuel. Un altre anomenat *Narbonet* rep unes cases en Ontinyent i 3 jovades i mitja de regadiu i una i mitja de secà i un hort en la mateixa vila. Evidentment, aquests personatges procedien de l'antiga i històrica ciutat de NARBONA, cap d'una província romana i seu d'un arquebisbat, on es va educar també Jaume I de xiquet, a l'empar de l'església. Fins a la restauració de Tarragona al segle XI, els bisbes catalans depenien de l'arquebisbe de Narbona. Actualment tindrà uns 40.000 habitants. No oblidem que l'arquebisbe de Narbona va acompanyar el rei en la conquesta de València.

Finalment parlarem dels quaranta pobladors de MONTPELLER que ocupen l'alqueria que està en la vall de Marinyén, que es diu Hyegebazora, amb tots els seus termes i molins de la mateixa manera que ho tenen els veïns de Xàtiva. La vall de Marinyén correspon al lloc que els àrabs anomenaven la vall d'Alfàndec i ara la Valldigna. Tenia dos importants castells⁶, com ja va explicar Sanchis Guarner, un es deia Marinyén i els musulmans li deien Javalcobra = la muntanya gran, i un altre es deia «Javalsogra», que és el que diu ara el Repartiment, o siga, la muntanya petita, que ara és Tavernes de Valldigna, mentre que el primer estava en Benifairó. Aquesta vall rebé altres pobladors, possiblement occitans, com *Stayna*, *Matalops* i *Picayre* i d'altres nacionalitats com *Vic*, *Pallars* i *Teresa Alfonso*. És evident que majoritàriament eren occitans, i no sé si hom podrà relacionar amb això el fet que a finals de segle Jaume II hi instituïa un monestir cistercenc, del qual depenien les monges madalenes de Montsant de Xàtiva, que eren també de Montpeller originàriament. Potser caldria anar lligant caps. De la ciutat de Montpeller, que actualment té 162.000 habitants, i és un centre industrial i cultural del Llenguadoc, cal dir que era la ciutat nadiua del conqueridor, de la qual era senyora sa mare Maria de Montpeller, esposa de Pere II, i que la ciutat va restar unida a la nostra Corona d'Aragó fins al 1382, en què s'incorporà a França. És molt lògic que hi hagués molts repobladors d'aquesta ciutat, i que n'hi hagués tot un barri a la ciutat de València. En Xàtiva cal suposar que devia estar entorn de l'Algema i les cases del rei en Montsant, on eren les propietats del repartidor Jacques Sanç.

- (5) MARTÍNEZ FERRANDO, Ernesto: *Catálogo de los documentos del antiguo Reino de Valencia en el archivo de la Corona de Aragón*, Madrid, 1934, tomo I, Jaime I.
- (6) SANCHIS GUARNER, Manuel: «Els noms de lloc de la Valldigna», en *Obra completa*, vol. I, Tres i Quatre, València 1976, pàg. 273. GASCON PELEGRÍ, Vicente, *Historia de Tavernes de Valldigna*, Diputació Provincial de Valencia, 1981, pàg. 48.

MÈTODE LINGÜÍSTIC

La primera observació que cal fer és que la diferenciació entre occità i català no comença fins al 1300; això vol dir que els occitans que venien a la conquesta de València no eren conscients de parlar una llengua distinta de la dels altres súbdits del rei Conqueridor. Si tenim en compte que moltes característiques són comunes als dos idiomes, la cosa es complica. No obstant, anem a intentar-ho amb alguns llinatges, que podrien ésser específicament occitans per llurs trets lingüístics, si, a més, apareixen juntament amb altres repobladors occitans ja esmentats.

Una característica molt occitana és la vocalització de la L després de vocal, i a això pareixen respondre els cognoms *Bauserens* i *Gauzera*. Bauserens vé del diminutiu *Balcell* o *Baucell*, derivat del llatí «balteus» = cinyell, cingle, que apareix en topònims provençals com *Baus* i *Bauset*. El cognom apareix en la donació a *Berenguerona Sadera*, que també seria occitana: «unes cases que enfronten amb les de Ferran de Bauserens i amb les d'Arnau d'Ansa i amb la via publica i dues jовades i mitja de vinya en terme de Xàtiva». *Gauzera* vindria de «Galzeran», nom d'una planta arbustiva (= *Ruscus aculeatus*), amb vocalització de la L, i nom molt corrent en l'antroponímia valenciana de l'Edat Mitjana. També podria venir d'un topònim pirinenc «Gausac», d'origen cèltic, i també seria occità; el personatge es diu Mestre *Guillem de Gauzera*, que rep «unes cases a Xàtiva contigües a les d'Aragonesa, germana de Pere Andreu i tres jовades de terra i mitja de vinya en la mateixa ciutat». Pel títol de mestre i per obtenir també una casa a València, prop de la parròquia de Sant Martí, en el barri barcelonés, pareix que es tractava d'un eclesiàstic.

També és occità el terme *Cloquer*, encara que passa al català medieval. Segons Coromines és una paraula occitana antiga, que significa «campanar» i té origen germànic, que «es propaga pels missioners irlandesos del segle VII i següents en la França merovingiana». Tingué una gran acceptació popular per ser onomatopeia del so de les campanes: «cloc, cloc». En la ciutat catalana de Vic encara hi ha un carrer del cloquer. És per tant occità, *Ferran de Cloquer*, al qual es donen unes terres en l'Ènova, i unes cases i set jовades i dues fanecades en la bega de Xàtiva i un hort i un raval. Viu al costat d'Arnau Escrivà, de la família d'un dels tres repartidors, que devia ser d'origen rossellonés. Hi ha també *Arnaldo*, fill de *Ferrer des Cloquer*, que rep unes cases a Xàtiva al costat de les de son pare i tres jовades de terra en l'Ènova i les cases i jовades que foren assignades a Pere Boix, ballester de Lleida i les que P. Boix va delimitar i va deixar al seu pare. Quant a *Arnaldó*, és un diminutiu d'Arnau, derivat del germànic *Arnoald* = dominador de l'Àguila, segons Moll.

El cognom *Boyer*, del llatí «bovarius» = 'el qui té cura dels bous', és localitzable en la zona de Fijac, comarca del Carcí, territori de la regió central d'Occitània, la Güiyena, a la vora del Massís Central; aquesta regió era feu del comtat de Tolosa, possessió anglesa fins al 1443, en què va passar a França. Un *Esteve Boyer* apareix en la donació a *Pere Pic*, que també deu ser occità (recordem el famós poeta modern occità Andreu Pic (1910-1958): «A Pere Pic unes cases franques i lliures en Xàtiva, contigües a les d'Esteve Boyer i Arnau de Moya, un hort de tres fanecades, tres jовades i mitja de terra i una jовada i mitja de vinya en terme de Xàtiva segons van assignar els repartidors, i un casal de molins al costat de la seua vinya». Un altre *Berenguer de Pic* apareix en una donació de terres a Guadalest.

Pere Cristià apareix en les donacions a Pere d'Almenar, i *Pere de Carcassona*, cosa que ja fa suposar en aquest darrer cas que siga occità. Segons Moll, a Occitània i Catalunya es donava el cognom de *Cristià* en l'Edat Mitjana a aquells que no tenien ascendents moros ni jueus.

Guillem dez Arboz, apareix en la donació de Pere de Carcassona i Pere Cristià, que ja hem donat com a occitans, cosa que ens mou a considerar també aquest. Més si tenim en compte l'aparició de l'article salat ES, SA (com abans *Des Cloquer*), derivat del llatí «ipse», que ara perdura en mallorquí, però que era típica de l'Empordà i les comarques rosselloneses veïnes del Llenguadoc.

Arboç ve del llatí «arbuteus», aplicat a l'arbut que produeix cireres, segons Coromines. Actualment correspon al castellà «madroño» i científicament al *Arbutus unedo* de la família de les ericàcies.

Bernat Guiot, que apareix en la donació del bearnès *Guillem de Morlans*, és evidentment també occità, ja que és el diminutiu del nom personal occità Guy, derivat del germànic «Wido» = fusta, bosc, amb la caiguda de la D intervocàlica típica de l'occità.

Hem de considerar occitans *Pere de Matallops*, *Pere Picayre* i *Amet de Stayna* (o *Estanya*) per vàries raons. Formen un grup de quaranta ballesters, als qui hom dóna cases i terres en la Vall de Marinyén en Javalsogra (actual Tavernes de Valldigna), juntament amb els altres quaranta pobladors de Montpellier. Cal suposar que la vall s'adjudica majoritàriament a occitans. El cognom *Picayre* denota el manteniment del sufix *-aire*, derivat del llatí «arius», que queda així en molts dialectes occitans actuals concretament en el llenguadocià, alvernès i baix llemosí. Tot ens fa suposar que aquests ballesters (més avall veurem un altre ballester de Narbona) devien ser de la comarca de Carcassona a Montpellier. El cognom *Estanya* ha de venir del llatí «stagnum» en la forma de plural neutre = 'els estanys', i malgrat que hi ha un municipi a la Baixa Ribagorça, ens inclinem també per l'Occitània, per la següent anècdota. Segons Martí de Riquer ⁷, un fill del poeta xatíenc Mossén Estanya tingué unes relacions amb les monges madalenes de Montsant (recordem que procedien de Montpellier): «el 25 de juliol del 1470 don Jordi Celles (fill del comte d'Oliva) fonc en la ciutat de Xàtiva en lo monestir de les monges de Montsant, e fonc lo fill de mossén Estanya, los quals vengueren a brega, e lo dit Jordi fonc nafrat en lo ventre, e lo Estanya en lo cap». La brega, possiblement per l'amor d'una monja, cosa que no ens ha d'estranyar en aquella època, devia ser una d'aquelles coses que cent anys més tard obligaria a traslladar les monges a la Saldia de València, i dedicar aquest a frares, com ja hem dit en un altre lloc ⁸. Podríem suposar que en una societat tancada com la medieval, perdurarien encara les relacions de paisanatge comú de dos segles abans, ja que els repobladors estaven agrupats per «nacionalitats», i les cases i terres haurien estat molt acuradament repartides perquè no hi hagués favoritismes respecte de qualsevol de les comunitats de conquistadors; vull dir que si la Valldigna i la zona de Xàtiva entorn a Montsant havia de ser per als montpellerins, potser aquesta distribució encara perdurava segles després, i es conservaven unes relacions humanes de contacte, com per exemple han conservat llurs costums i llengua els sefardins fora d'Espanya, o els valencians emigrats a Orà i Algèria. Mossén Estanya és un poeta xatí, en el més pur estil trobadoresc.

NOMS LLENDARIS DE L'ÈPICA FRANCESA

Entorn al segle XII es posa de moda en Occitània i Catalunya aplicar noms de l'èpica carolíngia i de la poesia trobadoresca. Hem reservat ara uns noms de repobladors occitans que potser tenen aquest origen.

Tenim en primer lloc un *Bernat d'Aimeric*, ballester, que possiblement seria de Narbona. Se li donen unes cases a Xàtiva al costat dels obradors del rei i les cases de Pere Borau i Tomàs de Tarrasona, unes altres contigües a les de Pere de Sangarren, Domènec de Saragossa i Huguet de Calatayud, un hort de dues fanecades, dues jovades i mitja de vinya, que enfronten amb la donació d'Arnau Jafa i Ramon Andreu i l'heretat de Pere del Bosc; finalment dos obradors a Xàtiva i unes altres possessions en Gandia. *Aimeric* és, segons Moll, terme germànic que vol dir 'casa poderosa'. Però *Aimeric de Narbona*, és un heroi al qual Carlemany concedeix la ciutat de Narbona,

(7) RIQUER Martí de: *Història de la literatura catalana*, volum III, Ariel, Barcelona, 1964, pàgs. 58 i 354.

(8) VENTURA, Agustí: «L'església de Sant Feliu», *Amics de la Costera*, Xàtiva, 1979, pàgs. 55 i ss.

en tornar de Roncesvalles, segons un cantar de gesta escrit posteriorment a 1190⁹, i és nom molt freqüent en els vescomtes d'esta ciutat.

Un altre nom molt freqüent de la poesia occitana és *Ermesenda* (com Ermengarda i Ermengol), d'origen germànic, que en el «trobar clus» (versos de difícil interpretació) significava «l'estèril»¹⁰. Una beneficiària del repartiment de Xàtiva, de professió costurera, apareix amb aquest nom.

Bertrand de Lotger, que també rep diverses donacions a Xàtiva, ens fa suposar o bé un cognom *Llauger* o *Lleuger*, de fàcil etimologia romànica, o bé podria haver l'afegit d'un article inicial, *L'Otger*. *Otger*, o en forma occitana *Ogier* o *Augier*, és el protagonista d'un cantar de gesta, escrit cap al 1200. És un heroi danès que combat amb el sarraí *Caraheu* o *Caràul*, prop de Roma, personatge aquest que sempre actua de manera noble i lleial. Així ho diu el poeta trobador Guillem de Berguedà:

Miell o fe Augiers que, part Berra,
s'anet combatre ab Caraul,
que no fait vos...¹¹.

«Millor ho va fer Augier que, més enllà de l'estany de Berra en Marsella se n'anà a combatre amb *Caraheu*, que no feu vos...»

El nom segons Moll ve del germànic «*auda*» = 'riquesa', i «*gairu*» = 'llança', i molt prompte apareix amb el diftong AU convertit en «*Otger*». Aquest personatge llegendari és l'*Otger Cataló* de les llegendes catalanes. L'arcaisme *Auger*, l'hauriem conservat els xativins (que també diem «*aufegar*» per «*ofegar*», i «*aubrir*» per «*obrir*») en la plaça d'*Auger* en el barri de Sant Pere de Xàtiva, nom que li vindria del repoblador *Bertrand de l'Otger* (des de Sant Vicent a Sant Cristòfol).

Joan Turpi o *Torpi* és el beneficiari d'uns molins en l'Ènova i Castelló de Xàtiva, i una pellisseria dins la ciutat, juntament amb algun altre occità com Guillem de Morlans i Giral de Morlans. *Turpi* és un heroi de la cançó de Rotllà, mort a la batalla de Roncesvalles, que tradicionalment hom l'ha identificat amb el monjo de Saint Denis *Tilpin*, que fou arquebisbe de Reims (754-794) al qual hom atribuï la «*Historia Karoli Magni et Rotholendi*» (més coneguda per *Crònica del Pseudo-Turpi*) on es narren les gestes meravelloses i llegendàries dels paladins de Carlemany. En realitat és un recull de dos texts, el primer (5 primers capítols), escrit per un monjo de Compostela (any 950) i l'altres (capítols restants), obra d'un monjo de Sant Andreu de Viena del Delfinat (1109-1119). Hi ha qui creu que l'obra formava part del «*Liber Sancti Jacobi*», mena de guia per als pelegrins de Sant Jaume de Galícia.

Els únics *Rotglà* que apareixen al Repartiment reben uns cases a la ciutat de València, un anomenat *Berenguer* i un altre *Francesc*, que viu al barri de Montblanc. No sabem si algun d'aquests o algun altre del mateix nom devien ser els avantpassats d'*Ausiàs Rotglà*, ciutadà de Xàtiva, canonge de meitat del segle XV, del regnat d'*Alfons el Magnànim*, que donà nom a l'alqueria morisca de *ROTLÀ*. Evidentment, porten el nom del personatge llegendari, mort el 778, l'historicitat del qual és confirmada per una moneda i algun altre document de la cort de Carlemany. Hauria format part de l'expedició d'aquest contra els sarraïns de Saragossa, i hauria mort a Roncesvalles. Açò és l'argument de molts cantars de gesta francesos i també del poema provençal del segle XII «*Rotland a Saragossa*». L'etimologia, segons Moll, és del germànic «*Hrod-land*» = 'glòria del

(9) RIQUER Martí de, GUILLEM DE BERGUEDÀ, 2 vols. Poblet, 1971, vol. I, pág. 173 i vol. II, pág. 176.

(10) SÈDE, Gerard de: *El tesoro cútaro*, 1977, pág. 164.

(11) RIQUER Martí de, GUILLEM DE BERGUEDÀ, fol. 12, tomo I, pág. 170.

país'. A aquest poema al.ludeix el nostre poeta català en llengua occitana Guillem de Berguedà ¹², quan diu:

Ja del tornei no us cal gabar ni feigner
c'anc non valc tant Rotlans a Serragrossa.

«Ja dei torneig no us cal presumir ni envanir-vos, que mai no valgué tant Rotlà a Saragossa».

ELS ESCUTS SENYORIALS D'ALGUNS DELS LLINATGES ACÍ ESTUDIATS

Si prenem les «Troves» del pseudo- Mossén Jaume Febrer sobre els conquistadors de València, que és una falsificació del segle XVIII, però pot il.lustrar sobre alguns llinatges, hem trobat els següents:

CARÇASSONA, 132

Bernat Carcassona, que lo agnom ha pres
d'aquella ciutat d'on és natural,
a d'ella vingué, quant del rei fonch pres
lo castell del puig, porta en lo pavés,
sobre camp d'or, un petit pardal,
que de verd a roig lo té jaspeat.
Assistí en València al rei vostre pare,
que lo premiè bé, dant-li en la ciutat
moltes possessions, ab que acomodat;
deixà son fillet, just serà l'ampare
vostra senyoria, si algú lo agraviare.

ESTANYA, 228

Dos cisnes que naden en mitg d'un estanc
sobre camp d'or, pinta Pere Estanya,
que de Montpeller s'en passà en un tranc
hasta la Olleria, a prop d'un barranc
encontrà una mora, a qui l'acompanya
tropa de morets, que a casar la porten
a Benitraher; ab furia arremet
contra els sarraïns; pero mal reporten
d'Estanya el valor, puix que s'aconhorten
deixar-li la mora; e per este fet,
e demés servicis, té a Benifloret.

GALLAC, 254

Arnal de Gallac, noble tortosí,
de qui té lo rei gran satisfacció
puix continuament contra el sarraí,
estava en Amposta, guardant lo camí
del mar a Tortosa, e en tota ocasió
velaba ab cuidado, procurant tenir
los moros a talla: en lo camp de blau
pinta un gall d'or. Este va venir
ab gent de sa terra, e sabé adquirir
en premis del rey a Herves e Olocau,
e junt a Morella, que vos no ignorau.

MADROÑO, 297 = ARBOÇ

El arbore arborser, que diuen madronyo,
ha pres per divisa en lo seu escut,
sobre camp de blau, Antoni Madronyo,
que vingué a la guerra, com soldat visonyo,
e per son valor fonc prest conegut.
Poblà a Benigànim, e fundà sa casa
rica d'heretats; e quant a Oriola
lo moro es retira, res no li embaraza
d'eixir lo primer, vestint la coraza,
contra el sarraí, que al veure'l tremola,
quant pelea fort ab furia espanyola.

MORLÀ, 357

Trobava's en Xàtiva noble un prohenzal,
soldat de fortuna, quant moro de fez,
com un filisteu, ab llanza e brazal
a tots desafia a riña campal;
lo soldat s'enfada d'oïr l'altivez
eixint-li al davant, e al primer conlfit
el derroca en terra, mirant-lo lo rei,
dix a tots alegre: «mort l'ha com un Cit»;
E mereix molt bé, que en lo frontespit
de sa casa pose lo cap de Amuley
en camp colorat; Yo os fas adalít,
e done en Mallorca lo lloc d'Enflorit.

ROTLÀ, 441

En aquest escut un roser frondós,
tot molt ple de roses, en lo camp d'argent,
Guillem Rotglà posa: home generós,
vingué de Tolosa: est fonc venturós
en lo desafiu d'un moro valent,
que ixqué de València ab gran arrogància,
per vengar la mort d'un pare o germà,
e al real s'apropia, on està l'estancia
de Guillem Rotglà; e a poca distància
de temps peleant, may cap li ha tallat,
la nova alqueria lo nom li ha posat.

(12) RIQUER Martí de, GUILLEM DE BERGUEDÀ, vol. I, pág. 167.

SALVADOR, 455

De les dotze cases que tenen en Soria son antic solar, ab tot lo govern d'aquella ciutat, segons hi ha memòria, Pere Salvador mostra eixecutòria de ser d'una d'elles: este feu etern son nom e apellit, servint en València, Xàtiva e Alcoi e també en Moixent; vos senyor sabeu sa molta experiència; aspes d'or en blau té en circumferència, e una àguila porta sobre camp d'argent. Poblador està del lloc d'Agullent.

SALVADOR, 456

Lo escut que es seguix, Pere Salvador, natural de Vich; usaba en la guerra, quant vingué a València, com home d'honor, ab gent de a cavall, per ser vervesor ric en Catalunya. D'un moro de Serra, per sos bons servicis gotjà la heretat. Sis estrelles d'or sobre camp de blau, e lluna d'argent en mitg ha pintat de la sua adarga. Ab vos se ha trobat contra Aben-Bacor, e així no ignorau sa sanc e valor, puix lo consultau.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA SOBRE OCCITÀNIA, TOPONÍMIA I ANTROPONÍMIA

BEC, Peire, *La llengua occitana*, Edicions 62, Barcelona, 1977.

LAFONT, Robert - ANATOLE, Christian, *Història de la literatura occitana*, Dopesa: Barcelona, 1973, dos volums.

NOUVEL, Alain, *L'occitan, langue de civilisation européenne*, Collection Connaissance de l'Occitanie, Montpellier, 1977.

ROUANET, Marie, *Occitània 1970: Los poetas de la descolonización, antología bilingüe*, Honfleur, 1971.

TOURAINÉ, Alain - DUBET, François, *El País contra el estado. Luchas occitanas*. Diputació Provincial de València, 1983.

VIURE, Revista occitana trimestral, Montpelhièr.

MOLL, Francisco de B., *Gramática histórica catalana*, Gredos, Madrid, 1952.

MOLL, Francesc de B., *Els llinatges catalans: Catalunya, País Valencià, Illes Balears*, Ed. Moll, Mallorca, 1982.

MOREU-REY, Enric, *Els nostres noms de lloc*, Ed. Moll, Mallorca, 1982.

MOREU-REY, Enric, *Renoms, motius, malnoms i noms de casa*, Barcelona, 1981.